

هندوئیسم
مقایسهٔ جان ناس و هیوستون اسمیت

مؤلف:
سهیلا غضنفری کفشگر

۱۳۹۶

سرشناسه	: غضنفری کفشگر، سهیلا، ۱۳۴۶ -
عنوان قراردادی	: تاریخ جامع ادیان، برگزیده شرح
عنوان و نام پدیدآور	: هندوئیسم: مقایسه جان ناس و هیوستون اسمیت/ مولف سهیلا غضنفری کفشگر.
مشخصات نشر	: تهران: محراب، ۱۳۹۵.
مشخصات ظاهری	: ۱۳۸ ص.
شابک	: 978-600-8568-05-6
وضعیت فهرست نویسی	: فیپا
یادداشت	: در تالیف کتاب حاضر از دو کتاب "تاریخ جامع ادیان" نوشته "جان بویئر ناس" و "The Religions of Man" نوشته "اسمیت هیوستن" استفاده شده است.
عنوان دیگر	: مقایسه جان ناس و هیوستون اسمیت.
موضوع	: هندوئیسم
موضوع	: ناس، جان بویئر، ۱۸۹۶ - ۱۹۸۰م. -- دیدگاه درباره هندوئیسم
موضوع	: Noss, John Boyer -- Views on hinduism
موضوع	: اسمیت، هیوستن -- دیدگاه درباره هندوئیسم
موضوع	: Smith, Huston -- Views on hinduism
موضوع	: ناس، جان بویئر، ۱۸۹۶ - ۱۹۸۰م. تاریخ جامع ادیان -- نقد و تفسیر
موضوع	: Hinduism
موضوع	: جان -- تاریخ
موضوع	: Religions -- History
شناسه افزوده	: اسمیت، هیوستن
شناسه افزوده	: Smith, Huston
شناسه افزوده	: ناس، جان بویئر، ۱۸۹۶ - ۱۹۸۰م. تاریخ جامع ادیان. شرح
رده بندی کنگره	: ۱۳۹۵/۱۲۰۲BL/۹۸۴/۱۳۹۵
رده بندی دیویی	: ۲۹۴/۱۳۹۵
شماره کتابشناسی ملی	: ۴۹۶۱۷۵

انتشارات محراب

هندوئیسم - مقایسه جان ناس و هیوستون اسمیت

مولف: سهیلا غضنفری کفشگر

طراحی جلد: سپیده ظهیری

نوبت چاپ: اول - ۱۳۹۶

شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه

قیمت: ۱۱۵۰۰ تومان

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۸۵۶۸-۰۵-۶

لیتوگرافی، چاپ و صحافی: کیمیای حضور

تلفکس: ۰۹۳۶۱۴۶۸۶۳۲ ؛ تلفن همراه ۳۶۶۵۵۰۶۲

email: entesharatmehrab@gmail.com

«کلیه حقوق محفوظ و مخصوص ناشر است»

فهرست مطالب

۷		مقدمه
۹		پیشگفتار
۱۱		زندگی و حیات علمی هیوستون اسمیت
۱۳		مقایسه رویکرد جان ناس و اسمیت در مطالعه تاریخ ادیان جهان
۱۹		فصل هندونیم از کتاب ادیان بشر اسمیت
۲۵		نواسته‌های بشر
۳۶		چهار شر واقعاً می‌خواهد
۴۰		تربیتی که درون است
۴۷		راندای چهارگانه رسیدن به خدا
۵۲		راه رسیدن به خدا با دانش
۵۷		راه رسیدن به خدا با عشق
۶۶		راه رسیدن به خدا با کار
۷۴		راه رسیدن به خدا با تجربه روان‌شناسانه
۸۶		مراحل چهارگانه
۹۲		موقعیت‌های زندگی
۹۸		"او در پیشگاهش همه کلمات درمی‌ماند"
۱۰۳		فرا رسیدن عمر در عالم
۱۱۱		دنیا - سلام و بدرود
۱۱۷		چند راه به یک قله
۱۲۱		روش و سرفصل‌ها در هندونیم جان ناس
۱۲۵		روش و سرفصل‌ها در هندونیم اسمیت
۱۲۷		مقایسه هندونیم جان ناس و اسمیت
۱۳۸		کتابنامه

مندرجات کتاب حاضر، چنان که از فهرست مطالب پیداست، عمدتاً در پیرامون مقایسهٔ روش دو دین شناس معروف در پرداختن به تاریخ و اعتقادات هندوئی است. هرچند بررسی انتقادی این مکتب و آیین در این کتاب مورد نظر نبوده است، اشاره‌ای مختصر به پاره‌ای از نکات انتقادی در این باب ضروری به نظر می‌رسد.

یکی از اصول آیین هندوئی پرستش خدایانی است که به ظهور آنها در دوره‌های قدیم اعتقاد دارند. این خدایان بی‌شمار آسمانی و زمینی در واقع زیر مجموعهٔ سه خدای بره‌ما، ویشنو هستند. از سویی هم، آیین هندو وحدت موجودات را رکن اصلی خود قرار داده است که، ابر این اصل، همه چیز خداست؛ حتی ارواح، اشجار و مظاهر طبیعت هم نوعی الیمیت دارند. این امر ناتوانی آیین هندو را در تبیین مبدأ عالم و انسان نشان می‌دهد.

همچنین است نظریهٔ تناسخ که بنا بر آن، روح انسان در هنگام مرگ و در همهٔ احوال، جز در یک حالت که روح در تمام اعلیٰ با برهما به وحدت کامل می‌رسد، به کالبد یا جسم دیگری انتقال پیدا می‌کند؛ سلسله تولد و زندگی دوباره که طی آن بار دیگر روح به بدنی دیگر حلول می‌کند و چه بسا این ولدهای دوباره در دوره‌های متوالی ادامه داشته باشد. همین امر بیانگر ضعف هندوئیسم در تبیین سرانجام انسان است. باید یادآور شد که اصولاً تناسخ از دیدگاه عقلی و دینی از سوی فلاسفه و علمای اسلامی هم نقد و مردود شده است. از جمله شیخ صدوق که در الاعتقادات (ص ۵۳) تناسخ را دلیل بر کفر دانسته است. و علامه مجلسی که در بحار الانوار (ج ۴، ص ۱۰۰) باب را به طحال تناسخ اختصاص داده و به چهار حدیث استناد کرده است. همچنین ابن سینا و ملا صدرا که با دلایل عقلی و فلسفی تناسخ را مردود دانسته‌اند. مهم‌تر از همه، باید به آیاتی از قرآن کریم اشاره کرد که در آنها بر این امر که پس از مرگ بازگشتی (به مفهومی که در تناسخ

هندویی آمده) وجود ندارد تأکید شده است؛ از جمله، سوره مؤمنون/۹۹-۱۰۰، انعام/۲۷-۲۸، روم/۴۰، حج/۶۶.

یکی دیگر از اصول آیین هندویی که بویژه از منظر اجتماعی بسیار مورد انتقاد بوده است، قائل شدن به نظام طبقاتی است. نخست اینکه، بنابر آیین هندویی، مردم به دو طبقه آریایی ها و نجس ها تقسیم می شده اند. آنچه که در باب طبقه نجس ها روا داشته می شده، در واقع، ضایع کردن ابتدایی ترین حقوق انسانی بوده است. از جمله اینکه آنها حق رفت و آمد در محله آریایی ها را نداشته اند و گوش دادن به تلاوت کتب مقدس بر آنان حرام بود. مردم این محله خود آریایی ها نیز به چهار طبقه (کاست) تقسیم می شدند: برهمنان (روحانیون)، کسatriya (شاهزادگان و جنگ آوران)، ویشیه ها (بازرگانان و دهقانان)، شودره ها (کارگران). به شرت افراد یک طبقه با طبقات دیگر در عرف و دین ممنوع بوده و هر طبقه بالاتر افراد طبقه پایین تر را تحقیر و بهره کشی می کرده است. و البته همه این قوانین و محدودیت ها توجیه الهی داشته اند. و همین امر خود نشان دهنده ضعف این آیین در برقراری عدالت اجتماعی بوده است.

پیشگفتار

محور اصلی موضوع این کتاب دو چیز است: ادیان جهان و مطالعه تطبیقی ادیان. در باب ادیان جهان، در قسمت مقایسه رویکرد جان ناس و اسمیت در مطالعه ادیان جهان، به تفصیل، می‌پردازیم. اما در باب مطالعه تطبیقی ادیان شایسته است که همین‌جا، به اختصار، سخنی بگوییم.

تنوع عقاید و آداب و رسوم دینی در جهان، همواره، کنج‌کاوی اندیشمندان را برمی‌انگیخته و، از این‌رو، محققان به اطلاعات فراوانی در این زمینه دست‌یافته‌اند. در اواخر قرن نوزدهم میلادی، جهان غرب نظریه تکامل یا نظریه پیشرفت تحول را برای تبیین همه ادیان کاتب کرد. در واقع، همان‌گونه که صاحب‌نظران حوزه جامعه‌شناسی و زیست‌شناسی اصطلاحات این حوزه را بر اساس نظریه تکامل تبیین کردند، دین‌شناسان نیز کوشیدند از قاعده کلی تکامل در تبیین اطلاعاتی که به سبب کشفیات جدید پدید آمده بود استفاده کنند.

اصطلاح دین‌شناسی تطبیقی یا comparative religion از همان اواخر قرن نوزدهم میلادی رایج شد. وظیفه دین‌شناس تطبیقی کنار هم قراردادن ادیان مختلف برای بررسی و مقایسه دقیق آنهاست. دین‌شناسی تطبیقی ادبیاتی علمی بودن داشت و نظریات علمی معاصر خود را برای تبیین تصویر جامعی از تاریخ طبیعی دین، بر مبنای خطوط تکاملی به کار می‌برد. با این همه، شیوه واحدی که مورد قبول همگان باشد نداشته‌است. در اولین روزهای حیات این رشته، یعنی دهه‌های ۱۸۷۹ تا ۱۹۱۰، دو مکاتب علمی مورد توجه بوده‌اند: مکتب زبان‌شناسانه ماکس مولر؛ مکتب انسان‌شناسانه آدولف زیگلر، تئودور لیتز، ای. بی. تیلور، جیمز جی. فریزر، آندریو لانگ و دیگران.

مولر با گردآوری مجموعه ۵۰ جلدی کتب مقدس شرق (۱۸۷۹-۱۹۱۰)، دارک مونی مطالعات تطبیقی در ادیان را تهیه کرد تا این رشته را بر اساس آنها بنا نهاد. او علاقه‌ای به انسان‌شناسی پسا داروینی نداشت؛ و حال آنکه گروه دوم بر روش آنها تکیه می‌کردند. البته همه انسان‌شناسان آن دوره از لحاظ توجه به مسئله تکامل دین با هم مساوی نبودند.

لویس اچ. مورگان معتقد بود که تمام ادیان اولیه عجیب و تا حدی غیر معقول هستند و برای تحقیقات بیشتر نامناسب‌اند. اما بیشتر دانشمندان ضرورت قرار دادن تکامل دین در میان مقولات وسیع‌تر تکامل جامعه انسانی را تشخیص داده بودند.

همان‌گونه که انسان اندیشمند از موجودی دیگر و پست‌تر از خود تصور یافته بود، دین نیز از مراحل اولیه پست به نقطه بالای یکتاپرستی اخلاقی رسیده بود. باید یادآور شد که انگیزه اصلی برای تحقیق در این مسائل اعتقاد بر این بود که در دین نیز مانند زمین‌شناسی، عقاید و نمادهای گذشته لایه لایه شده و از خود فسیل‌هایی بر جای گذاشته‌اند. نظریه "لایا"، یعنی اعتقادات و آداب و رسوم و نمادهایی که روند تکامل برجای گذاشته بود، روش‌شناسی پژوهش‌های نخستین متدینان پرشور و حرارت در زمینه مطالعات تطبیقی از آن‌ها برخاسته و جامعه‌شناختی ادیان را معین کرد.

پس از جنگ جهانی اول، تکامل‌گرایی، که رشته دین‌شناسی تطبیقی را شکل داده بود، محو گردید. عنوان دین، اساسی نظمی تا الهای متمادی حفظ شد؛ اما موضوع آن به تعدادی از رشته‌های مرتبط به هم منسب شد که از آنها می‌توان به تاریخ ادیان، روان‌شناسی دین، جامعه‌شناسی دین، پدیدارشناسی دین اشاره کرد. مجادلات پرجنب‌وجوش روش‌شناسانه در این عصر، که از دهه ۱۹۶۰ آغاز شده، نیز، نشانگر دورشدن مطالعه دین از ترکیب تکامل‌گرایانه اولیه خود است. (کک. شارپ، ذیل "دین تطبیقی")

اما، همچنان‌که در قسمت‌های پیش رو خواهد آمد، محور بر سر جان ناس و اسمیت در تدوین آیین هندوئیسم، رویکرد آنان به تاریخ ادیان است. به باور محقق این امر، نخست، به نگارش تاریخچه زندگی و حیات علمی هیوستون اسمیت پرداخته‌ام. سپس به بررسی رویکرد او و جان ناس در تألیف تاریخ ادیان روی آورده‌ام. باید یادآور شد که کتاب *ادیان بشر* اسمیت هنوز به فارسی ترجمه نشده‌است؛ از این رو، سراسر فصل هندوئیسم آن را که در این بررسی و تطبیق مورد نظر بود، در بخشی جداگانه، ترجمه و لحاظ کرده‌ام.